

Тема 15. Методи підсумкової частини уроку.

1. Як обрати метод для підсумкової частини уроку
2. Методи систематизації та узагальнення отриманих знань: відгадай, ковдра ідей, потяг, чотири погляди.
3. Методи для формувального оцінювання навчальних досягнень: аркуші оцінювання та самооцінювання, мішень, смайлики, лінія оцінювання.
4. Методи для рефлексії уроку: есе, зарядка, незакінчене речення, обговорення питання у загальному колі, одним словом, плюс-мінус-цікаво, сенквейн, п'ятихвилинка, шість капелюхів.

1. Як обрати метод для підсумкової частини уроку

Коли учні зрозуміли ідеї уроку, виконали вправи для осмислення нової інформації та опанували вміння, можна переходити до підсумкової частини уроку. Зазвичай вона потребує до 15 хвилин. Очевидно, що основна функція підсумків – повернутися до результатів навчання і ще раз переконатися, що учні їх досягли.

Отже, завдання підсумкової частини уроку – узагальнення, систематизація (але не відтворення!) того, що вивчалось, оцінювання досягнутих результатів і рефлексія учнів щодо процесу й результатів навчальної діяльності. Виконання останнього завдання – найважливіша фаза для розвитку критичного мислення, рефлексорного за своєю природою.

На основі визначених трьох підетапів і відбирають методи навчання. Тому зупинимося на них ґрунтовніше.

Узагальнення і систематизація навчального матеріалу потрібні, якщо на уроці учні засвоювали багато нової інформації, зокрема нові поняття, явища, факти. Важливо ще раз повернутися до них тепер уже в стислій формі та на вищому рівні.

Оцінювання як другий підетап іноді може бути підсумковим, тоді на нього відводять більше часу. Воно навіть може зайняти всю останню частину уроку, якщо, наприклад, ви готуєте учнів до ЗНО чи ДПА.

Проте зазвичай учитель обмежується формувальним оцінюванням, надаючи учням зворотний зв'язок про досягнуті ними результати уроку та поточні завдання або організовує самооцінювання учнів.

Саме на цьому етапі учні вдосконалюють важливе вміння – резюмувати інформацію, викладати складні ідеї, передавати почуття й уявлення кількома словами, зіставляти нову інформацію зі своїми сталими уявленнями, тобто свідомо пов'язувати нове з уже відомим. Методами розвитку критичного мислення на цьому етапі можуть бути сенквейн, бортовий журнал, дискусія, шкала думок та ін.

Третім підетапом підсумкової частини є рефлексія. Вона може збігатися із самооцінюванням учнів, особливо коли ми переходимо до самооцінювання емоційно-психологічних складників навчання (подобається, легко, цікаво тощо) й аналізу учнями процесу навчання (його перебігу).

Необхідно, щоб учні подумали над тим, що вони дізналися, чого навчилися, запитали себе, що це для них означає, як це змінює їхнє бачення і як вони можуть це використовувати.

Як уже зазначалося, рефлексія є природним, невід'ємним і найважливішим компонентом інтерактивного навчання на уроці з розвитку критичного мислення. Вона дає можливість учням:

- усвідомити, чого вони навчилися;
- пригадати деталі власного досвіду й отримати реальні життєві уявлення про те, що вони думали і що відчували, коли перший раз зіткнулися з тією чи іншою навчальною технологією. Це допомагає їм чіткіше планувати свою діяльність уже на рівні застосування технологій у майбутньому;
- оцінити власний рівень розуміння та засвоєння навчального матеріалу й спланувати чіткі реальні кроки його подальшого опрацювання;
- порівняти своє сприйняття з думками, поглядами, почуттями інших, скорегувати певні позиції;
- як постійний елемент навчання, привчає рефлексувати в реальному житті, усвідомлюючи свої дії та прогнозуючи подальші кроки.

Завдяки рефлексії вчителі мають можливість побачити реакцію учнів на навчання та вносити необхідні корективи.

Рефлексія відбувається в різних формах – індивідуальна робота, робота в парах, групах, дискусії, письмово та усно. Вона завжди містить декілька елементів, як-от: фіксація того, що відбулося, визначення міркувань та почуттів щодо отриманого досвіду, плани на майбутній розвиток.

Які методи і як застосовувати в підсумковій частині уроку під час систематизації та узагальнення отриманих знань

Метою систематизації та узагальнення як елементу уроку є узагальнення учнями знань на теоретичному рівні, створення цілісної картини явища, події, процесу, твору; розкриття нових зв'язків і відношень між вивченими фактами і процесами; перехід від знання окремих фактів до їх узагальнення, від розкриття їхньої сутності – до причинно-наслідкових зв'язків. Для цього необхідно відпрацювати відповідні мисленнєві й навчальні вміння учнів.

Основна робота учнів і вчителя з формування вмінь проводиться в початковій школі та 5–7 класах, далі вона не припиняється, а стає складнішою через зростання вимог до підготовки учнів, ускладнення навчального матеріалу, збільшення його обсягу, залучення нових джерел інформації, ускладнення прийомів пізнавальної діяльності, зміну співвідношення прийомів емпіричного й теоретичного вивчення матеріалу на користь останніх, «згортання» початкових логічних операцій у внутрішню розумову форму (аналіз інформації, зіставлення, систематизація тощо) і «матеріалізацію» тільки кінцевих дій в усних і письмових відповідях (узагальнювальні характеристики, оцінні висновки, есе, порівняльно-узагальнювальні й конкретизувальні таблиці, тезові плани тощо).

У ході систематизації та узагальнення, коли важливо ще раз звернутися до головних понять, зв'язків, що вивчали учні, систематизувати їх з раніше отриманими знаннями (до 5–7 хвилин), ефективними будуть спеціальні

запитання до учнів й обговорення їх у загальному колі. Таке обговорення переважає в середній ланці школи. Учитель проводить його за заздалегідь продуманим планом або бере за основу оголошений план уроку. Обговорюється кожний пункт плану з питань, органічно пов'язаних одне з одним. Воно може передбачати й розгорнуті відповіді окремих учнів.

Наприклад, на обговорення виносять такі запитання:

- Які нові поняття ви сьогодні опанували?
- Яке з цих понять головне?
- Як вони пов'язані між собою?
- На основі узагальнення фактів укажіть, які зміни відбулися в...
- Що спільного, а що відмінного в...

Можна використовувати розв'язання узагальнювальних пізнавальних завдань, у тому числі проблемних і творчо-образних, де учні отримують можливість застосувати нові знання й уміння в іншій навчальній ситуації, визначити власне ставлення до досліджуваної інформації, покритикувати оцінки інших і сформулювати власні висновки. Приводом до короткої дискусії можуть стати тести з відкритими відповідями, групові звіти про виконані завдання тощо.

У процесі обговорення учні можуть також заповнювати графічні організатори, як-от: узагальнювальні таблиці, кластери, ментальні карти тощо.

Наведемо приклади окремих методів, які будуть ефективними як у процесі узагальнення на спеціальних уроках, так і для організації діяльності учнів протягом усієї підсумкової частини уроку. Для їх застосування вчителю знадобляться розвинені навички організації інтерактивного навчання учнів.

2. Методи систематизації та узагальнення отриманих знань: відгадай, ковдра ідей, потяг, чотири погляди.

ВІДГАДАЙ

Мета застосування методу та його потенціал

Метод забезпечує розвиток логічного мислення учнів, уміння ставити запитання, дає можливість поповнювати термінологічний словник учнів з предмета, удосконалювати навички групової роботи.

Як організувати роботу

Учитель підбирає 4–5 понять, що вивчалися, зважаючи на тему уроку або розділу програми, записує їх на непрозорих картках (на одній картці – один термін). Розмір карток приблизно формату А5.

Він об'єднує учнів у малі групи. Кількість груп має відповідати кількості обраних термінів. Далі вчитель розставляє картки з написаними на них термінами поруч з кожною групою таким чином, щоб група не могла бачити свій термін, а іншим його було добре видно.

Учитель пропонує групам протягом 5 хвилин скласти п'ять закритих запитань (відповідь на них може бути тільки «так» або «ні»), які дадуть їм змогу відгадати свій термін. Наприклад: 1) Це людина? 2) Це явище? 3) Чи стосується цей термін пересічної людини? 4) Чи стосується він управління державою? 5) Це глава держави?

Потім учитель організує групову взаємодію: групи обмінюються запитаннями, намагаючись відгадати своє поняття. Група має право поставити за один раз лише одне запитання, попередньо визначивши іншу групу, що відповідатиме на нього. По черзі на запитання кожної групи відповідають усі інші групи.

Якщо група не змогла відгадати своє поняття, поставивши всі п'ять запитань, учитель пропонує іншим групам допомогти їй це зробити, не вказуючи на нього прямо (це можуть бути асоціації, порівняння тощо). Потім група отримує ще одну спробу.

Учитель має стежити за послідовністю й кількістю поставлених запитань. Учні можуть фіксувати всі етапи роботи в зошиті й по закінченню проаналізувати свою діяльність.

КОВДРА ІДЕЙ

Мета застосування методу та його потенціал

Метод дає змогу за короткий час узагальнити й обговорити великий масив інформації. Доречно застосовувати як спосіб організації діяльності учнів на узагальнювальному уроці.

Як організувати роботу

Учитель об'єднує учнів у малі групи та пропонує їм створити «клаптикову ковдру».

Він роздає кожній групі великий аркуш паперу та по 10–15 листочків (смужок) одного кольору.

Учитель пропонує групам запитання, яке передбачає декілька ідей (понять чи положень, фактів), які можуть бути відповідями. Кожну відповідь потрібно записати на окремому листочку. Час на обдумування – до 3–4 хвилин. Далі він запрошує групи розташувати всі листочки з відповідями на великому аркуші паперу та презентувати результати своєї роботи.

Учитель озвучує наступне запитання і роздає по 10–15 листочків іншого кольору. Робота відбувається так, як і на першому етапі. По завершенню обдумування учні групи розміщують листочки на великому аркуші й презентують результати роботи.

З третім запитанням усе відбувається аналогічно.

На завершення обговоріть з групою результати роботи за такими запитаннями:

- Як вам працювалося? Чи задоволені ви результатами роботи?
- Яким був ваш вклад у роботу групи?
- Чи вдалося вам спільно глибоко обговорити тему?
- Як така форма роботи допомогла вам (зрозуміти проблему, пригадати основні ідеї теми тощо)?

ПОТЯГ

Мета застосування методу та його потенціал

Простий метод, який стимулює узагальнювальну й рефлексивну діяльність учнів в умовах визначеного регламенту; дає змогу поставити емоційну «крпку» в уроці або вивченні теми, розділу.

Як організувати роботу

На аркуші паперу вчитель малює потяг, кожний вагон якого відповідає одному розділу, а віконечка на вагонах – темам розділу; назву вивченого розділу пише на потягу.

Малюнок вивішують у класі, теми записують у віконця. На кожний урок учитель готує невеличкі картки для учнів.

Наприкінці уроку (вивчення теми) вчитель пропонує кожному учню зафіксувати на картках головні думки, ідеї, що сподобалося чи не сподобалося на уроці. Потім учні прикріплюють картки у відповідне віконце вагону.

ЧОТИРИ ПОГЛЯДИ (ЧОТИРИ КУТИ)

Мета застосування методу та його потенціал

Метод стимулює розвиток уміння робити самостійний вибір й аргументувати обрану позицію. Можна також застосовувати для контролю знань учнів.

Як організувати роботу

Зважаючи на тему уроку, учитель добирає не більше ніж 10 запитань, кожне з яких має чотири варіанти відповіді. У кутах класної кімнати розміщуються чотири картки різного кольору (жовтого, зеленого, синього, червоного). Кожному кольору буде відповідати один з варіантів відповіді.

При підготовці запитань необхідно взяти до уваги таке: перше запитання має бути легким й сприяти розумінню учнями того, як працювати. Наприклад, *який колір вам найбільше подобається?*

Учитель пропонує учням зібратися в центрі класу і вислухати перше запитання. Далі обрати один з чотирьох варіантів відповіді й стати в один з кутів поруч з картою того кольору, що відповідає обраному варіанту.

Таким чином, у кутах кімнати утвориться кілька груп (від однієї до чотирьох) залежно від зробленого учнями вибору. Подальша робота в групах може бути побудована на вибір учителя за такими схемами:

1. Учні в групах, що утворилися, відповідають на запитання «Чому я вибрав цей варіант?». Бажано, щоб висловилися всі учні. Після обговорення один представник від кожної групи озвучує думку всієї групи.

2. Учні розміщуються в аудиторії так, щоб утворилося загальне коло й водночас можна було визначити вибір кожного. У цьому випадку учні аргументують свій вибір індивідуально й для всього класу відразу.

Висловивши свої думки, учні повертаються в центр класу, і вчитель зачитує наступне запитання.

Якщо комусь з учнів не підійде жодний варіант відповіді, слід запропонувати обрати найближчу до його позиції відповідь. Почасті деяким учням складно (з різних причин) зробити самостійний вибір, тому їм можна запропонувати пояснити його.

3. Методи для формувального оцінювання навчальних досягнень: аркуші оцінювання та самооцінювання, мішені, смайлики, лінія оцінювання.

Оцінювання – це вимірювання навчальних досягнень дітей, тобто порівняння і встановлення співвідношення того, що учень знає й уміє, з тим, що він має знати й уміти на певний момент навчання відповідно до навчальної програми. Його основні цілі такі:

- демонстрація рівня знань, умінь і навичок учнів з теми; виявлення рівня сформованості ставлень учнів до проблем, явищ і процесів;
- мотивація учнів до отримання нової інформації з теми (обговорюваної проблеми); виявлення потенціалу кожного учня щодо теми та методів її опанування; розвиток навичок самооцінювання і взаємооцінювання учнів;
- визначення кількісного показника (бала) кожного учня з теми.

Основою оцінювання учнів є програмові очікувані результати їхньої навчально-пізнавальної діяльності, що мають формуватися (розвиватися) під час навчання.

Отже, основні функції оцінювальної діяльності такі:

- контрольна (визначення рівня досягнення очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учня / класного колективу, виявлення рівня готовності учнів до подальшого засвоєння нового навчального матеріалу);
- навчальна (сприяння повторенню, вивченню, уточненню й поглибленню знань учнів, зростанню рівня сформованості їхніх умінь);
- діагностично-коригувальна (виявлення труднощів, з якими стикаються учні в навчанні, та прогалин у їхніх знаннях і вміннях);
- стимулювально-мотиваційна (спонукання учня покращити власні результати, розвиток особистої відповідальності за результати навчання);
- виховна (формування в учнів уміння відповідально, сумлінно, творчо працювати, проявляти ініціативу, застосовувати прийоми контролю й самоконтролю).

Можна перевіряти й оцінювати результати роботи учнів як підсумок певного етапу навчання: 1) по закінченню засвоєння матеріалу уроку, розділу програми; 2) наприкінці семестру; 3) по закінченню навчального року. Оцінка за результати навчання учнів може бути якісною (виражається вербально) та кількісною (позначається балами). З іншого боку, формувальне оцінювання має супроводжувати учнів протягом усього процесу навчання, фіксуючи індивідуальне просування в матеріалі, їхні індивідуальні досягнення й успіхи.

Щоб здійснювати будь-яке оцінювання, учитель має поступово виконувати таку роботу:

- 1) у вступній частині уроку сформулювати очікувані навчальні результати уроку;
- 2) визначити критерії і показники їх досягнення, за якими вони оцінюватимуться, та повідомити їх учням;
- 3) встановити мету й тип (підсумкове чи формувальне) оцінювання;
- 4) обрати стратегії, процедури та шкали оцінювання.

Оцінюючи досягнення програмових результатів учнів, учитель залежно від віку та предмета має враховувати логічність й обґрунтованість, осмисленість, глибину, гнучкість, дієвість, системність, узагальненість знань і міркувань учня, рівень сформованості загальнонавчальних та предметних

умінь і навичок, рівень володіння учнем уміннями аналізувати, синтезувати, порівнювати, класифікувати, абстрагувати, узагальнювати, формулювати висновки; уміння виявляти й розв'язувати проблеми, висувати гіпотези й передбачення; самостійність оцінних суджень учня.

Зрозуміло, що безпосередньо на уроці не можна оцінити виховний ефект навчального предмета, сформованість цінностей та особистого ставлення школярів, адже система цінностей, особисте ставлення, поведінкові моделі учня проявляються в реальному житті. Тому завдання вчителя полягає у створенні оптимальних умов для вільного висловлення й захисту учнем власної думки з будь-яких суспільно значущих питань / проблем, у будь-яких навчальних ситуаціях, у навчальній та позаурочній діяльності.

Оцінювання можна застосовувати на будь-якому етапі уроку за будь-яких методів навчання – під час вивчення нового матеріалу, при проведенні (по закінченню) інтерактивних вправ, у презентації учнями домашнього завдання тощо.

Воно має бути відкритим для учнів. Учителю слід інформувати учнів про очікувані результати, показники (критерії), цілі, стратегії, методи та шкалу оцінювання. Це сприятиме свідомій і сумлінній роботі учнів на уроках і вдома, адже вони знатимуть, що від них очікує вчитель та як саме він оцінюватиме їхню роботу.

Для оцінювання учнів на уроках застосовують опитування, вправи, тестування, спеціальні домашні завдання (складання пам'ятки, написання твору-роздуму, підготування доповіді чи презентації) тощо.

Оцінювання залежно від мети може організуватися за допомогою таких прийомів:

- 1) тест;
- 2) експрес-опитування (стислі усні / письмові відповіді учнів на завдання типу продовжити речення, заповнити таблицю, створити діаграму, скласти схему);
- 3) обговорення запитань і завдань у загальному колі;
- 4) контрольна вправа (у тому числі й інтерактивна) або творче завдання (наприклад, підготування аргументів, виконання завдання в групі, упорядкування документів, написання доповіді, твору, створення портфоліо тощо);
- 5) спостереження, коли вчитель визначає показники, які він буде відстежувати протягом уроку, та учнів, яких він оцінюватиме (можна заздалегідь підготувати форми для спостереження й оцінювання);
- б) само- та взаємооцінювання учнів.

У процесі оцінювання або організації само- та взаємооцінювання зручно користуватися заздалегідь розробленими та підготовленими аркушами оцінювання (форми, адаптовані під 12-бальну шкалу оцінювання). Кілька прикладів наведемо нижче. __

*Аркуш оцінювання знань учнів учителем
(дає змогу оцінити знання учнів під час виконання ними будь-яких
пізнавальних завдань чи усного обговорення)*

Бали	Показники
10–12	усі ключові поняття теми, проблеми, ідеї старанно відібрані, визначені й описані; головні факти, що підтримують деталі, враховані й докладно описані; відсутні фактичні неточності
7–9	більшість ключових понять теми, проблеми, ідеї відібрані, добре визначені й описані; більшість основних фактів, що підтримують деталі, враховані й достатньо добре описані; є невеликі фактичні неточності
4–6	приблизно половина ключових понять теми, проблеми, ідеї відібрана, визначена й описана; включено приблизно половину основних фактів, що підтримують деталі; більша частина інформації є правильною, інша – помилковою, неточною чи взагалі відсутня
1–3	незначна кількість ключових понять теми, проблеми, ідеї відібрана, визначена й описана; факти, що підтримують деталі, не враховані або враховані недостатньо; в основному інформація помилкова, неточна або не стосується питання

Аркуш оцінювання навичок мислення учнів учителем

Дає змогу при виконанні будь-яких завдань оцінити навички мислення учнів, як-от:

пояснювати, застосовувати, аналізувати, синтезувати, оцінювати інформацію, зокрема:

- виокремлювати головне;
- порівнювати;
- ставити запитання (хто? що? де? коли? чому?);
- розповідати про проблему;
- відокремлювати факти від суб'єктивної думки, бачити необ'єктивність судження;
- виявляти причинно-наслідкові зв'язки;
- наводити аргументи;
- формулювати висновки;
- бачити варіанти розв'язання проблеми;
- перевіряти висновки на практиці;
- передбачати наслідки;
- демонструвати логічно обґрунтовані судження.

Бали	Показники
10–12	знаходить / відбирає й логічно організує інформацію; використовує всі відповідні навички мислення; повно формулює обґрунтовані висновки, базуючись на фактах
7–9	знаходить / відбирає й логічно організує більшість даних стосовно питання; достатньо використовує відповідні навички мислення; формулює обґрунтовані висновки, базуючись на фактах
4–6	знаходить / відбирає й логічно організує близько половини даних стосовно питання; використовує окремі навички мислення; формулює неповні висновки, базуючись на фактах
1–3	знаходить / відбирає й логічно організує незначну кількість даних стосовно питання; використовує навички мислення нечітко або неправильно; робить неточні висновки або не формулює їх узагалі

Аркуш оцінювання навичок презентації думок учителем

(дає змогу оцінити вміння учня висловлювати свої думки в письмовій / усній формі; можна використовувати в старшій школі як листок самооцінювання)

Бали	Показники
10–12	усі ідеї подані так, що демонструють глибокі знання учня і здатність логічно мислити; тема презентації чітко визначена й добре розроблена; презентація має чітку структуру, добре організована; повністю дотримані правила проведення презентації
7–9	більшість ідей презентації подані таким чином, що свідчать про наявні знання учня і здатність логічно мислити; тема презентації чітко визначена й добре розроблена, але трапляються порушення логіки у викладі; презентація має структуру / розділи, добре організована; дотримані основні правила проведення презентації
4–6	приблизно половина ідей презентації подана таким чином, що свідчить про знання учня; тема презентації визначена нечітко й недостатньо добре розроблена; презентація має нечітку структуру / розділи й недостатньо добре організована; правилам проведення презентації приділено неналежну увагу
1–3	більшість ідей у презентації викладені нечітко; тема презентації визначена нечітко й погано розроблена; презентація має нечітку структуру або взагалі її не має; порушено правила проведення презентації

Аркуш оцінювання вчителем участі учня в дискусії

Ім'я, прізвище учня

<i>Дії учня / показники</i>	<i>Завжди</i>	<i>Часто</i>	<i>Іноді</i>	<i>Ніколи</i>
1. Допомогає визначати питання для обговорення				
2. Є цікавим й уважним слухачем				
3. Порівнює ідеї, що викладаються, зі своїми власними				
4. Обмірковує інформацію, що подається іншими учнями				
5. Узагальнює ідеї, коли це необхідно				
6. Формулює висновки, що призводять до нового розуміння				
Загальна оцінка				

Аркуш оцінювання вчителем або учнем аргументації думки методом ПРЕС

Учитель / учень спостерігає за вказаними позиціями й відмічає, яким показникам (критеріям) відповідає / не відповідає виступ конкретного учня (форму можна використати для самооцінювання).

Позиція	ясно сформульована коротко сформульована доступно сформульована для розуміння аудиторією
Пояснення	є посилання на цінності, конституцію, законодавство, міжнародні документи підтримує заявлену позицію переконливе
Приклад	викликає загальний інтерес є суспільно значущим посилається на масмедіа, експертів, особистий досвід має достатню (не надлишкову) кількість деталей
Висновок	коротко повторює суть позиції підбиває результат виступу пропонує конкретні дії для розв'язання проблеми

*Аркуш оцінювання вчителем або учнем аргументації думки методом ПРЕС
(продовження)*

Додаткові критерії	Спроможність учня: виявити одну або більше протилежних позицій уявити аргументи на підтримку протилежної позиції визначити й охарактеризувати цінності, задіяні в конфлікті пояснити позицію, протилежну власній

Для само- та взаємооцінювання учнів учитель заздалегідь має підготувати оцінювальні аркуші та інші засоби / прийоми навчання, що базуються на чітких критеріях.

Приклади таких форм та прийомів наведені нижче.

Для того, щоб учні навчилися оцінювати себе реально, адекватно, обґрунтовано, потрібна копітка робота, у якій і допоможуть наші та розроблені вчителем самостійно аркуші самооцінювання.

Аркуш оцінювання учнем роботи малої групи

Форма дає змогу учасникам малої групи оцінити роботу в ній (можна ставити значок V чи вписувати імена членів групи).

<i>Наші дії / показники</i>	<i>Завжди</i>	<i>Часто</i>	<i>Іноді</i>	<i>Ніколи</i>
1. Ми перевіряли, чи розуміють члени групи, що потрібно зробити				
2. Ми відповідали на запитання, пояснювали, коли це було необхідно				
3. Ми з'ясували те, що було незрозуміло				
4. Ми допомагали одне одному зрозуміти й застосувати на практиці інформацію, яку ми отримали				
Підписи членів групи:				

Аркуш оцінювання учнем власної участі в роботі малої групи

<i>Мої дії / показники</i>	<i>Завжди</i>	<i>Часто</i>	<i>Іноді</i>	<i>Ніколи</i>
1. Я співпрацював з іншими над досягненням загальних цілей				
2. Я ретельно працював над завданням				
3. Я висловлював нові ідеї				
4. Я залучав до роботи інших				
5. Я вносив конструктивні пропозиції				
6. Я підбадьорював інших				

_97

Інші прийоми самооцінювання

МІШЕНЬ

Учитель запрошує учнів визначити своє «місце» на пропонованій осі координат стосовно результатів заняття. Опісля він просить сформулювати цю оцінку кількома реченнями в загальному колі.

СМАЙЛИКИ

Учитель пропонує учням оцінити, яким був для них цей урок. Для цього вони обирають (позначають у таблиці) один зі смайликів та коментують його у відповідному стовпці / рядку.

-	-	-	-

ЛІНІЯ ОЦІНЮВАННЯ

Учитель пропонує учням накреслити в зошиті пряму лінію й «розбити» її на відрізки з цифрами від 1 до 12 та позначити крапками (обвести) на ній: першу цифру, що Відразу можу застосувати (12)

Ніколи не зможу застосувати (0) відповідає власному рівню обізнаності в темі / розвитку умінь до початку уроку, другу – по закінченню уроку.

1 _ 2 _ 3 _ 4 _ 5 _ 6 _ 7 _ 8 _ 9 _ 10 _ 11 _ 12

Аркуш самооцінювання результатів уроку

Наприкінці уроку вчитель запрошує учнів пригадати свою діяльність на уроці та оцінити її в балах, заповнивши таблицю, де сформульовані очікувані результати уроку.

У таблиці наведені твердження та бали, на які треба орієнтуватися під час оцінювання: 2 бали – повністю погоджуюся; 1 бал – частково погоджуюся; 0 балів – зовсім не погоджуюся.

Твердження	Бали
Тепер я знаю, що таке... я можу назвати...	
Тепер я вмію порівнювати... я вмію визначити відмінності...	
Тепер я можу навести приклади...	
Тепер я вмію описувати (характеризувати)...	
Тепер я вмію аналізувати (документ, ситуацію, подію, явище)...	
Тепер я можу висловити думку про... оцінити...	

4. Методи для рефлексії уроку: есе, зарядка, незакінчене речення, обговорення питання у загальному колі, одним словом, плюс-мінус-

цікаво, сенквейн, п'ятихвилинка, шість капелюхів.

Дуже часто наведені нижче методи рефлексії тісно пов'язані / перетинаються з мисленневими процесами узагальнення матеріалу чи оцінювання навчальних результатів. Тому вчитель завжди має можливість урізноманітнити навчання, відібравши для підсумкової частини 1–2 цікаві й плідні методи.

ЕСЕ

Мета застосування методу та його потенціал

Багато учених-психологів і педагогів відзначають, що найбільш важлива для розвитку особистості учня письмова рефлексія, якою власне і є есе.

Есе – це письмовий твір невеликого обсягу (зазвичай одна сторінка зошита), що розкриває думки учня з конкретної теми. Написання есе покликане привернути увагу учня до власних думок з певного питання, свого досвіду та міркувань, удосконалити вміння викладати їх письмово.

Як організувати роботу

Зазвичай есе учні пишуть на уроці після осмислення нової інформації. Це потребує від 5 до 15 хвилин навчального часу.

Учитель формулює спірне або відкрите запитання, з якого учні мають висловитися.

Якщо учні ще незнайомі із пропонованим видом діяльності, вчитель може підготувати зразок оформлення есе на окремому аркуші та дати його кожному учню.

Зразок оформлення есе

Ім'я _____ Дата _____ Тема _____

1. Спірне запитання / проблема, яку учень має розв'язати, наприклад: *Чи можна вважати етносоціальну політику держави наприкінці 1890-х – на початку XX століття вдалою, ефективною?*

2. Аргументи: «за» а), б), в); «проти» а), б), в).

3. Власне ставлення до проблеми (окремий абзац).

Рекомендації до оформлення:

- пишіть есе, чітко відповідаючи на запитання;
- пишіть розбірливо, розділяйте текст на абзаци;
- пам'ятайте, що ви обмежені в обсязі цим аркушем, тому плануйте обсяг заздалегідь.

Для оцінювання есе вчитель може визначити критерії та певну кількість балів за кожний з них (щоб максимальна сума становила 12 балів), наприклад:

формулювання учнем власної позиції	0–2 бали
використання відповідних понять, назв тощо	0–2 бали
наявність аргументів	0–4 бали
логіка викладу	0–2 бали
наявність висновку	0–2 бали

ЗАРЯДКА

Мета застосування методу та його потенціал

Метод активізує рефлексивну діяльність учнів, поєднавши її з невеличкою фізичною активністю. Вимагає небагато часу.

Як організувати роботу

Учитель пропонує учням стати в коло й оцінити окремі компоненти уроку через певні рухи, а також показати власне ставлення до того, що відбулося. Рухи можуть бути такими:

- присісти – дуже низька оцінка, негативне ставлення;
- злегка присісти – невисока оцінка, байдуже ставлення;
- звичайна поза, руки вздовж тулуба – задовільна оцінка, спокійне ставлення;
- зігнути в ліктях руки – гарна оцінка, позитивне ставлення;
- підняти руки догори, поплескати в долоні – дуже висока оцінка, захоплення.

Учитель знайомить учнів з рухами, пояснюючи їхнє значення. Потім він може називати окремі елементи уроку – зміст, методи, роботу в групах, власну діяльність учня, діяльність учителя, а учні рухами показують свою оцінку й ставлення.

НЕЗАКІНЧЕНЕ РЕЧЕННЯ

Мета застосування методу та його потенціал

Ефективний прийом усної рефлексії. Може застосовуватися на різних етапах уроку з різними завданнями. У підсумковій частині дає змогу стимулювати рефлексивні висловлювання учнів.

Як організувати роботу

Визначивши тему, з якої учні висловлюватимуться по черзі або використовуючи уявний мікрофон, учитель формулює незакінчене речення і пропонує учням закінчувати його. Кожний наступний учасник обговорення має починати свій виступ із запропонованої формули.

Учням слід пропонувати відкриті речення, наприклад: *на уроці для мене найбільш важливим було... моїм відкриттям сьогодні було... ця інформація дає змогу зробити висновок, що... це рішення було ухвалено тому, що... сьогодні я навчився... мені хотілося б у майбутньому навчитися... тощо.*

ОБГОВОРЕННЯ ПИТАННЯ В ЗАГАЛЬНОМУ КОЛІ

Мета застосування методу та його потенціал

Цей метод плідно застосовують протягом усього уроку для прояснення певних положень, привернення уваги учнів до складних або проблемних питань у навчальному матеріалі, мотивації їхньої пізнавальної діяльності, актуалізації опорних знань тощо.

У підсумковій частині уроку він стимулює рефлексивну діяльність учнів за допомогою відповідних запитань.

Як організувати роботу

Учитель ставить учням відкрите рефлексивне запитання. Воно має бути зрозумілим усім до початку обговорення. Наприклад:

- *Що було важливим для вас сьогодні?*
- *Чого навчилися на уроці?*
- *Що було легко? Складно?*
- *Про що ви хотіли б дізнатися більше?*
- *Про що ви відразу розповісте батькам?*

Або:

- *Які думки, почуття це у вас викликало?*
- *Які викликає зараз? Як ви будете реагувати на прояви... зараз?*
- *Яке значення мав для вас урок?*

Учні висловлюють свої міркування за бажанням. Ключем ефективного обговорення великою групою є те, як учитель ставить запитання.

Обговорення триває доти, доки є охочі висловитися. Учитель бере слово (якщо вважає за потрібне) наприкінці обговорення. Він може висловити свою думку чи підсумувати висловлювання учнів.

Учитель має заохочувати всіх до рівної участі.

Слід уникати закритих запитань, тобто таких, на які можна відповісти коротко «так» або «ні». Ефективними будуть відкриті запитання, що починаються з «як», «чому», «який» або інші запитання, які потребують від учнів високого рівня мислення. Учитель має заохочувати всіх учнів до висловлення своїх ідей.

ОДНИМ СЛОВОМ

Мета застосування методу та його потенціал

Простий і незатратний по часу метод, що стимулює рефлексивну діяльність учнів в умовах визначеного регламенту, дає змогу поставити емоційну «крапку» в уроці.

Як організувати роботу

Наприкінці уроку вчитель вивішує аркуш паперу (формату А1) і просить учнів відзначити те, що найбільше сподобалося їм, – зміст, методи, атмосферу, власну діяльність, результати тощо.

Обраний момент учні мають назвати одним словом, яке змістовно розкривало б їхній вибір. Учитель фіксує це слово на аркуші й за потреби просить учнів його прокоментувати.

ПЛЮС – МІНУС – ЦІКАВО (ПМЦ)

Мета застосування методу та його потенціал

Метод самооцінювання учнями результатів уроку, застосовують, як правило, наприкінці уроку.

Як організувати роботу

Учитель пропонує учням записати свої враження від уроку в таблицю і дає час на цю роботу.

Плюс (+)	Мінус (-)	Цікаво
Сюди записують усе, що сподобалося на уроці, наприклад, інформація і форми роботи, що викликало позитивні емоції, буде корисним тощо	Сюди записують усе, що не сподобалося, наприклад, здалося нудним, викликало неприйняття, залишилося незрозумілим	Сюди записують, наприклад, цікаві факти, про які дізналися, запитання, що з'явилися, роздуми тощо

Після завершення роботи вчитель запрошує учнів за бажанням представити свої оцінки класу.

СЕНКВЕЙН

Мета застосування методу та його потенціал

У Франції є форма вірша, що називається «сенквейн» (від фр. «п'ять»). Дехто вважає, що у вільному перекладі це означає «п'ять натхнень», або «п'ять удач». Сенквейн – це незвичайний неримований вірш, написаний за певними правилами.

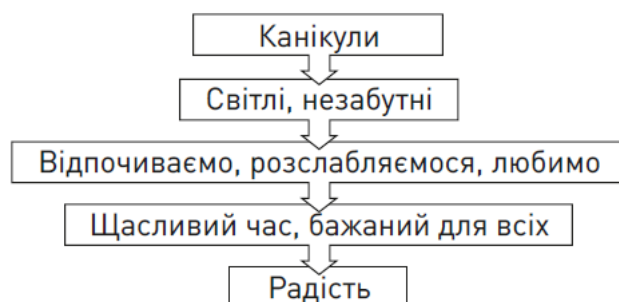
Застосовують на етапі рефлексії уроку або вивченого матеріалу.

Як організувати роботу

Підбиваючи підсумок уроку або опрацювання тексту, учитель пропонує учням написати сенквейн до основного поняття уроку або тексту за такими правилами:

1. Перший рядок – поняття, якому присвячений вірш, зазвичай іменник.
2. Другий рядок – два прикметники, що характеризують цей іменник й описують ваше уявлення про нього.
3. Третій рядок – три дієслова, які показують, що «робить» поняття або що з ним відбувається.
4. Четвертий рядок – фраза з чотирьох слів, що передає ваше ставлення до поняття (може бути у формі запитання-звернення).
5. П'ятий рядок – одне-два слова, через які людина висловлює свої почуття, асоціації, пов'язані з цим поняттям.

Наприклад:

ТВІР-П'ЯТИХВИЛИНКА

Мета застосування методу та його потенціал

Метод є коротким письмовим міркуванням (рефлексією) на тему / проблему уроку.

Це неформальний твір (стиль викладу значення не має), мета якого полягає в тому, щоб зібрати, показати власну думку. Адже в процесі бурхливого обговорення багато думок висловлюються поспіхом, і гарні ідеї можуть загубитися, якщо їх не записати.

Як організувати роботу

Учитель запрошує учнів виконати завдання, називає тему та фіксує час, коли учні почнуть писати (можна бути корисно дати їм додаткову хвилину). Учні мають писати протягом усього визначеного часу, не зупиняючись.

Ці записи учні або залишають собі, або вчитель збирає їх, щоб оцінити урок. Таке «вільне письмо» може тривати від 2–3 до 5 хвилин.

ШІСТЬ КАПЕЛЮХІВ (ЗА ЕДВАРДОМ ДЕ БОНО)

Мета застосування методу та його потенціал

Метод дає змогу «розкласти думки по полицках», відокремити логіку від емоцій, бажане від дійсного, фантазії від фактів. «Одягаючи» один з капелюхів, учень обирає певний тип мислення. Шість капелюхів уможливають уміле диригування цілим оркестром думок, управління мисленням.

Метод може замінити всі методи підсумкової частини як за часом (до 10–15 хвилин), так і за змістовим наповненням.

Як організувати роботу

Учитель пояснює учням суть методу й «роль» учня / групи учнів, які «вдягнуть» капелюх одного з кольорів. У початковій школі слід виготовити такі капелюхи й роздавати їх учням щоразу під час застосування методу. Колір кожного капелюха пов'язаний з його призначенням.

Білий капелюх. Білий колір неупереджений та об'єктивний. Чіткі цифри, факти та об'єктивна інформація. Вдягнувши білого капелюха, учень уподібнює себе до комп'ютера.

Червоний капелюх. Червоний колір символізує гнів, лють, радість і взагалі почуття, емоції. Ось і учень в червоному капелюху має висловити свої емоції щодо теми. Цей тип мислення відкриває перед людиною широкі простори для відвертого висловлення своїх думок.

Чорний капелюх. Чорний колір похмурий, недобрий. Чорний капелюх прикриває собою все погане, те, що страшилося людських очей. Учень, який вдягає чорного капелюха, зайнятий пошуками того, що в цьому явищі є негативним, несправедливим, помилковим, може призвести до небажаних наслідків.

Жовтий капелюх. Жовтий колір – сонячний, життєствердний. Жовтий капелюх сповнений оптимізму, під ним живе надія й позитивне мислення. Учень в жовтому капелюху позитивно оцінює явища чи події, які обговорюються.

Зелений капелюх. Зелений – це колір свіжого листа, достатку й родючості. Зелений капелюх символізує творчий початок і розквіт нових ідей.

Учень, який його вдягає, спрямовує потік своїх думок на пошуки альтернатив, нових рішень, можливого розвитку подій.

Синій капелюх. Синій колір холодний, це колір неба. Синій капелюх символізує контроль й організованість. Учень у цьому капелюху підсумовує, визначає, якщо потрібно, напрямок подальшого обговорення.

Далі вчитель ставить відкрите (проблемне) запитання. Воно може бути пов'язане з тим, як минув урок і яких результатів досягли учні, або з матеріалом, який вони опрацьовували. Учитель розподіляє «ролі» між учнями / групами за допомогою капелюхів та дає час для обдумування (обмірковування) відповідей. Потім учитель організовує обговорення в загальному колі, де учні / групи презентують по черзі всі шість поглядів.

Наприкінці слід обговорити з учнями їхні враження від роботи, зокрема, такі запитання: *чим відрізнялися думки? як ви збагатили уявлення про предмет обговорення?*